

Нормативно-правове забезпечення реалізації державної політики в охороні здоров'я населення України

Н. Г. Гойда, Р. О. Моїсеєнко, Н. Я. Жилка, М. В. Голубчиков, Ж. С. Октисюк

Національний університет охорони здоров'я України ім. П. Л. Шупика, м. Київ

Актуальними завданнями сьогодення стають пізнання та дослідження особливостей міжнародного й регіонального права на охорону здоров'я з наступною їх адаптацією і відображенням у вітчизняних нормативно-правових документах. Наведений у статті аналіз наукових публікацій, нормативно-правових актів законодавства національних систем охорони здоров'я, міжнародних угод та інших документів, які стосуються становлення і розвитку права на здоров'я, свідчить, що в усі періоди існування людства здійснювалися спроби зробити суспільство відповідальним за стан охорони здоров'я.

Особливе значення для регламентації права на охорону здоров'я має нормативно-правова база Організації Об'єднаних Націй, Всесвітньої організації охорони здоров'я, Міжнародної організації праці, Ради Європи, Європейського Союзу та інших організацій, діяльність яких присвячена правам людини.

На сьогодні правове регулювання системи охорони здоров'я в Україні здійснюється Конституцією України, Основами законодавства України про охорону здоров'я, законами України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення», «Про захист населення від інфекційних хвороб», «Про запобігання захворюванню на синдром набутого імунodefіциту (СНІД) та соціальний захист населення», «Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз», «Про психіатричну допомогу», «Про лікарські засоби» та іншими законодавчими актами, затвердженими відповідно до них. Передумовою для прийняття відповідних нормативно-правових документів стала розробка концептуальних засад у двох послідовних в історичному аспекті документів:

1. Національна стратегія реформування системи охорони здоров'я України на період 2015–2020 рр.

2. Стратегія розвитку системи охорони здоров'я до 2030 р.

Стратегія розвитку системи охорони здоров'я до 2030 р. спрямована на вдосконалення та розвиток системи охорони здоров'я населення, зокрема гарантування доступності та раціонального використання в державі ефективних і безпечних лікарських засобів належної якості, а також забезпечення доступу населення України до якісних послуг охорони здоров'я.

Ключові слова: нормативно-правові документи, міжнародні організації, політика в охороні здоров'я, система охорони здоров'я, історичні етапи.

Regulatory and legal support for the implementation of state policy in the health care of the population of Ukraine

N. G. Goida, R. O. Moiseenko, N. Ya. Zhylka, M. V. Golubchikov, Zh. S. Oktysiuk

Today the current legislative tasks are to learn and study the features of international and regional health law with their subsequent adaptation and reflection in domestic regulatory documents.

Analysis of scientific publications, regulatory legal acts in national health systems, international agreements and other documents related to the formation and development of the right to health is presented in the article. It shows that in all periods of the mankind existence, the attempts have been made to put the whole society in responsibility for the state of health care.

The regulatory framework of the United Nations, the World Health Organization, the International Labor Organization, the Council of Europe, the European Union and other organizations whose activities are devoted to human rights are of particular importance for the regulation of the right to health care.

Today, the legal regulation of the healthcare system in Ukraine is ruled by the Constitution of Ukraine, the Fundamentals of Ukrainian Legislation on Healthcare, the Laws of Ukraine “On Ensuring Sanitary and Epidemic Well-being of the Population”, “On Protection of the Population from Infectious Diseases”, “On Prevention of Acquired Immunodeficiency Syndrome (AIDS) and Social Protection of the Population”, “On Combating Tuberculosis”, “On Psychiatric Care”, “On Medicinal Products” and other legislative acts adopted in accordance with them. The prerequisite for the adoption of the relevant regulatory documents was the development of conceptual principles in two historically consecutive documents:

1. National Strategy for Reforming the Healthcare System of Ukraine for the Period 2015–2020;

2. Strategy for the Development of the Healthcare System until 2030.

The Strategy for the Development of the Healthcare System until 2030 aims to improve and develop the healthcare system, particularly by ensuring the availability and rational use of effective and safe medicines of appropriate quality, as well as by ensuring access for the population of Ukraine to quality healthcare.

Keywords: regulatory documents, international organizations, healthcare policy, healthcare system, historical stages.

Україна обрала євроінтеграційний напрямок свого подальшого розвитку, що зумовлює актуальність завдань, пов'язаних із вивченням і дослідженням специфіки міжнародного й регіонального права у сфері охорони здоров'я з подальшою їх адаптацією та відображенням у національних нормативно-правових актах. Проблематика регулювання та гарантування прав людини, зокрема права на охорону здоров'я, стабільно залишається у фокусі політичних, правових, філософських, етичних і суспільних дискусій. Список прав людини, закріплений у міжнародних правових актах, сформувався історично через розвиток певних стандартів, що нині переважно інтегровані в національні законодавчі системи різних держав.

У процесі розвитку національної нормативно-правової бази у сфері медицини, особливо в контексті її приведення у відповідність до міжнародних стандартів, питання еволюції права на здоров'я та його захисту набуває особливої значущості.

Вивчення наукових джерел, національних нормативно-правових актів у сфері охорони здоров'я та міжнародних пактів щодо права на здоров'я демонструє, що ідея колективної відповідальності суспільства за стан охорони здоров'я існувала на всіх етапах розвитку людства. Історичний аналіз свідчить, що спроби підвищити рівень відповідальності суспільства і держави за громадське здоров'я здійснювалися вже давно, проте первинні значущі результати проявилися лише в ХХ ст., коли в багатьох країнах почали ухвалювати перші закони у сфері охорони здоров'я. Детальне дослідження еволюції права на охорону здоров'я свідчить, що процес формування міжнародних нормативно-правових актів у сфері прав людини є яскравим прикладом цього розвитку.

Вагомий внесок у встановлення права на охорону здоров'я на національному рівні зробила нормативно-правова база таких міжнародних організацій, як Організація Об'єднаних Націй (ООН), Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Міжнародна організація праці (МОП), Рада Європи, Європейський Союз (ЄС) та інші інституції, діяльність яких спрямована на захист прав людини, зокрема у сфері охорони здоров'я [1–4]. Насамперед йдеться про такі міжнародні документи, як Статут ВООЗ, Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права, Конвенція ООН про права дитини, Декларація соціального прогресу та розвитку, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенція про захист прав трудових мігрантів і членів їхніх сімей, Міжнародна конвенція про ліквідацію расової дискримінації, Хартія основних прав ЄС, Конвенція МОП № 169 про корінні народи та народи, що ведуть племінний спосіб життя, Європейська соціальна хартія та ін. Визнання здоров'я як одного з основних соціально-економічних і культурних прав людини розглядається як важливий етап у розвитку міжнародного права, особливо після прийняття Декларації про створення ВООЗ як спеціалізованої установи ООН відповідно до статті 57 Статуту ООН [5].

Створення ВООЗ стало значним досягненням у процесі формування міжнародного права у сфері охорони здоров'я. У Статуті ВООЗ визначено підходи до

трактування права на здоров'я та принципи, яких мають дотримуватися держави-члени. Документ наголошує, що право на здоров'я є невід'ємним від загальних прав людини незалежно від расових, політичних, соціальних чи економічних відмінностей. Нерівність розвитку країн у цій сфері та відсутність належного контролю за інфекційними захворюваннями становлять загрозу не тільки для прав людини, а й для безпеки держав. За забезпечення ефективної роботи установ і організацій з охорони здоров'я несуть відповідальність уряди країн. Положення, визначені у Статуті ВООЗ, стали основою для подальшого розвитку європейського законодавства у сфері охорони здоров'я. У Загальній декларації прав людини [6] зазначено, що обов'язок гарантувати права людини на здоров'я покладається на системи охорони здоров'я, що стало новим етапом у юридичній імплементації цього права.

Охорона здоров'я тісно пов'язана із загальними правами людини, адже на її забезпечення суттєво впливають соціальні, економічні, культурні, політичні та інші чинники. Права на охорону здоров'я вразливих верств населення, як-от жінок, дітей, біженців, ув'язнених, осіб із розумовими відхиленнями, людей з інвалідністю, іноземних працівників і представників національних меншин, знайшли своє закріплення у ряді міжнародних актів: Конвенції ООН про права дитини (1989), Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979) та Міжнародній конвенції про ліквідацію расової дискримінації (1965) [7–9]. Це право також закріплено в інших актах ООН, серед яких Декларація соціального прогресу та розвитку (1969), Міжнародна конвенція про захист прав усіх трудових мігрантів та членів їхніх сімей (1990), Мінімальні стандартні правила поводження з ув'язненими (1955) та різні конвенції Міжнародної організації праці.

Попри визнання права на охорону здоров'я як одного з основоположних прав людини на міжнародному рівні, на практиці його реалізація стикається з численними викликами. По-перше, спостерігається суттєва нерівність у доступі до медичних послуг між різними регіонами та країнами, що обумовлено економічними, соціальними та політичними чинниками. По-друге, існують труднощі в забезпеченні якості медичних послуг відповідно до встановлених міжнародних стандартів, особливо у країнах з обмеженими ресурсами.

Важливим аспектом є й те, що, попри наявність розгалуженої міжнародно-правової бази, питання моніторингу та контролю за дотриманням права на здоров'я залишається недостатньо врегульованим. У багатьох випадках країни мають декларативні зобов'язання без належних механізмів їх обов'язкового виконання. У контексті України, на тлі євроінтеграційних процесів, проблема забезпечення права на охорону здоров'я набуває особливого значення. Необхідно не лише формально адаптувати національне законодавство до європейських стандартів, а й розробити ефективні механізми реалізації цього права на практиці, враховуючи соціально-економічні особливості держави. Важливо приділяти увагу вразливим групам населення, забезпечуючи рівний доступ до медичної допомоги незалежно від місця проживання, доходу чи інших соціальних факторів. Таким

чином, право на охорону здоров'я потребує не лише нормативного закріплення, а й реальної імплементації через належну державну політику, ефективні інституційні механізми та систематичний моніторинг їх виконання.

Право людини на здоров'я відображене і в інших міжнародних правових документах, які містять важливі рекомендації для країн щодо його забезпечення:

- у Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979) встановлено «право жінок на охорону здоров'я, передбачаючи, що держави повинні вживати заходів для усунення дискримінації в цій сфері та забезпечувати рівний доступ чоловіків і жінок до медичних послуг, включно з питанням планування сім'ї, підтримкою вагітних, породіль і матерів під час грудного вигодовування» [7];

- у Конвенції про права дитини (1989) зафіксовано, що «кожна дитина має невід'ємне право на життя, яке має забезпечуватися за допомогою найефективніших медичних і діагностичних заходів (стаття 24)» [8];

- у підсумковому документі «Декларація і програма дій Всесвітнього конгресу з суспільного розвитку у Копенгагені (1995)» векторним питанням стосовно права на здоров'я стало забезпечення повної доступності медичного обслуговування, боротьби зі СНІДом й іншими небезпечними хворобами, репродуктивної поведінки, поліпшення навколишнього середовища, медичної допомоги вразливим верствам населення [10];

- у резолюції основоположної Четвертої всесвітньої жіночої конференції (Пекін, 1995) визначені цілі щодо забезпечення рівного ставлення до жінок та чоловіків під час надання медичної допомоги задля поліпшення репродуктивного здоров'я [11]. П'ять стратегічних цілей у сфері жіночого здоров'я, досягнення яких спрямовано на його поліпшення: «доступність упродовж усього життя необхідної та якісної медичної допомоги; розвиток профілактичних програм з поліпшення здоров'я жінок; розвиток ініціатив з поліпшення репродуктивного і сексуального здоров'я, у боротьбі з хворобами, які передаються статевим шляхом; розвиток досліджень у сфері жіночого здоров'я і просвітницька робота; збільшення ресурсів на вирішення проблем жіночого здоров'я» [11].

Програмний документ Саміту тисячоліття (2000) визначив серед глобальних пріоритетів завдання щодо викорінення крайньої бідності та голоду, забезпечення загальної початкової освіти, сприяння гендерній рівності, зниження дитячої смертності, покращення здоров'я матерів, боротьби з вірусом імунодефіциту людини / синдромом набутого імунодефіциту (ВІЛ / СНІДом), малярією та іншими серйозними інфекційними захворюваннями, а також досягнення сталого розвитку довкілля і створення глобального партнерства заради досягнення «Цілей Тисячоліття» [12]. У процесі ратифікації міжнародних угод держави створюють національні нормативно-правові акти з чіткими показниками для оцінювання дотримання прав людини з урахуванням того, що право на охорону здоров'я визнане одним із ключових соціальних прав людини. Варто наголосити, що міжнародна спільнота визнає право на охорону здоров'я як невід'ємне право кожної людини.

Основою для більшості нормативних положень стало закріплення у преамбулі Статуту ВООЗ права

кожної людини на «найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я», що набуло міжнародного значення та стало загальним стандартом. Надалі міжнародні, регіональні й національні акти у сфері прав людини розвивалися й удосконалювалися з метою забезпечення права на здоров'я в багатьох країнах.

Аналіз нормативно-правової бази охорони здоров'я в Україні показує необхідність комплексного законодавчого врегулювання цієї сфери. З огляду на значну кількість нормативних актів, що регулюють сферу охорони здоров'я, ряд дослідників, зокрема І. Сенюта, З. Гладун, О. Клименко та Р. Майданник, висловили пропозицію щодо їх класифікації [13–15].

Вони пропонують ієрархічну класифікацію, відповідно до якої українські нормативно-правові акти поділяють на п'ять основних груп:

- 1) Конституція України (насамперед ст. 49, яка «гарантує право на охорону здоров'я, медичну допомогу і медичне страхування»; статті, що «гарантують інші права людини»; статті, що «визначають повноваження органів державної влади») [13–15];
- 2) галузеві кодекси, які містять загальні норми стосовно медичної сфери (Цивільний, Кримінальний кодекси, Кодекс законів про працю, Кодекс про адміністративні правопорушення, процесуальні кодекси тощо) [13–15];
- 3) Основи законодавства України про охорону здоров'я як базовий і всеохопний закон у сфері охорони здоров'я [13–15];
- 4) спеціальні закони, що регулюють окремі сфери медичної діяльності (психічна допомога, донорство, окремі інфекційні захворювання тощо) [13–15];
- 5) правові акти центральних і місцевих органів державної влади (укази та розпорядження Президента України, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України (КМУ), накази Міністерства охорони здоров'я України, нормативні документи інших органів влади) [13–15].

Офіційним джерелом для класифікації законодавства України у сфері охорони здоров'я є Класифікатор галузей законодавства, затверджений Міністерством юстиції України [16]. В умовах активних інтеграційних процесів у Європі та світі у сфері прав на охорону здоров'я, а також, враховуючи участь України у цих процесах, деякі вчені пропонують поділ законодавства на дві категорії:

- 1) законодавство, що базується на міжнародно-правових нормах;
- 2) стандарти та певні окремі норми національного законодавства.

Угода про асоціацію з ЄС чинить значний вплив на еволюцію національного законодавства України, включно зі сферою охорони здоров'я, через його адаптацію до європейських стандартів. Основні напрями положень Угоди про асоціацію, що стосуються охорони здоров'я, такі:

- 1) питання інтелектуальної власності та громадське здоров'я;
- 2) лібералізація торгівлі та питання громадського здоров'я;
- 3) питання співробітництва у сфері громадського здоров'я;
- 4) регуляторна адаптація.

Основна суть співробітництва у сфері громадського здоров'я полягає у зміцненні української системи охорони здоров'я та її потенціалу шляхом проведення реформ, розвитку первинної медико-санітарної допомоги, навчання персоналу, контролю інфекційних захворювань та інших заходів [17]. Посібники ВООЗ, як-от «Аналіз національних стратегій у галузі охорони здоров'я» та «Моніторинг складових елементів системи охорони здоров'я», надають державам рекомендації щодо пріоритетного впровадження права населення на охорону здоров'я через розвиток шести основних складових системи охорони здоров'я.

Окремі українські закони спеціально регулюють функціонування системи охорони здоров'я:

- 1) Закон України (ЗУ) «Основи законодавства України про охорону здоров'я» [18];
- 2) ЗУ «Про захист населення від інфекційних хвороб» [19];
- 3) ЗУ «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» [20];
- 4) ЗУ «Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз» [21];
- 5) ЗУ «Про психіатричну допомогу» [22];
- 6) ЗУ «Про заборону репродуктивного клонування людини» [23];
- 7) ЗУ «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» [24];
- 8) ЗУ «Про імплантацію електрокардіостимуляторів» [25];
- 9) ЗУ «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині» [26];
- 10) ЗУ «Про лікарські засоби» [27];
- 11) ЗУ «Про донорство крові та її компонентів» [28];
- 12) ЗУ «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» [29];
- 13) ЗУ «Про захист персональних даних» [30];
- 14) ЗУ «Про інформацію» [31];
- 15) ЗУ «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку первинної медико-санітарної допомоги на засадах сімейної медицини на період до 2011 року» [32].

На сьогодні вітчизняна система охорони здоров'я забезпечує впровадження цільових заходів стосовно дотримання права українців на охорону здоров'я шляхом державного регулювання та фінансування. На початку періоду демократичних перетворень у нашій державі стала доволі помітною тенденція до різкого зниження ролі та значення державного управління у сфері охорони здоров'я громадян. Зокрема, реорганізація комунальних закладів охорони здоров'я в комунальні неприбуткові підприємства, добровільне страхування громадян на випадок захворювання або працівників підприємства на випадок травми чи окремих захворювань, потребує, на нашу думку, реформування управлінських структур охорони здоров'я [33–41]. Однак однією з умов реформування як самої системи охорони здоров'я та набуття більш значної керівної ролі держави в охороні здоров'я в плановому порядку адміністра-

тивно-правовими, економічними, соціально-психологічними важелями, щоб не доводилося, наприклад, «гасити спалахи» інфекційних і неінфекційних хвороб.

Для покращення якості медичних послуг населенню 7 грудня 2000 року Указом Президента України була затверджена Концепція розвитку системи охорони здоров'я в Україні [42]. Водночас цей документ забезпечує «реалізацію положень Конституції та законів України щодо забезпечення доступної кваліфікованої медичної допомоги кожному громадянину України, запровадження нових ефективних механізмів фінансування та управління у сфері охорони здоров'я, створення умов для формування здорового способу життя» [42].

Соціальна значущість охорони здоров'я підтверджується активною законодавчою та виконавчою діяльністю щодо вдосконалення порядку функціонування системи охорони здоров'я, зокрема через прийняття низки комплексних законодавчих актів [43], що одночасно позитивно впливає на забезпечення права на охорону здоров'я.

Попри велику кількість законодавчих актів у сфері охорони здоров'я, існують численні правові колізії та проблеми, що вимагають подальшого удосконалення нормативно-правової бази [44–48]. Ураховуючи новітні суспільні тенденції, Основи законодавства України про охорону здоров'я потребують оновлення, зокрема щодо розробки єдиної довгострокової державної програми реформування галузі [50]:

- «створення правових, економічних та управлінських механізмів реалізації конституційних прав громадян України на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування»;
- «забезпечення гарантованого рівня надання безоплатної кваліфікованої медичної допомоги у визначеному законодавством обсязі»;
- «формування керованого ринку платних медичних послуг, сприяння діяльності закладів охорони здоров'я всіх форм власності, створення умов для задоволення потреб населення в медичних послугах»;
- «запровадження системи соціально-економічного стимулювання здорового способу життя, обмеження реклами алкоголю, тютюну й інших шкідливих для здоров'я речовин тощо» [50].

Прийняття нормативно-правових актів за основними напрямками реформування сприятиме покращенню стану охорони здоров'я населення і зміцненню загального рівня здоров'я. Потреба в реформуванні національної системи охорони здоров'я зумовила прийняття таких стратегічних документів:

- Національна Стратегія реформування системи охорони здоров'я України на період 2015–2020 рр. [49].
- Стратегія розвитку системи охорони здоров'я на період до 2030 р. [50].

У Стратегії реформування системи охорони здоров'я України на 2015–2020 рр. передбачено Національний план дій, затверджений відповідними указами Президента та рішеннями Уряду, який спрямований на втілення реформ та активне залучення громадянського суспільства. У межах цього документа були визначені обґрун-

товані пріоритетні заходи. Стратегія стала основою для оцінювання та перегляду наявних програм, регуляторних механізмів, а також для розробки нових законодавчих ініціатив і планів, зокрема стратегічного плану розвитку людських ресурсів, генерального плану розвитку закладів охорони здоров'я, а також програм із розвитку паліативної допомоги на рівні первинної ланки охорони здоров'я.

До фундаментальних положень Стратегії, що мають застосовуватися у всіх секторах системи охорони здоров'я на кожному етапі реформування, належать:

1. Орієнтованість на людей, що передбачає:

- пріоритетність урахування потреб людей – як пацієнтів, так і працівників сфери охорони здоров'я;
- акцент на якість, безпеку послуг та їхню здатність адаптуватися до постійних змін і нових викликів;
- визнання системи охорони здоров'я як комплексу соціальних інституцій, ефективність яких залежить від налагодження взаємовідносин між усіма учасниками системи – управліннями, постачальниками, споживачами послуг і науковцями. Стабільний розвиток системи можливий лише за умов довіри, діалогу та взаємної поваги.

2. Орієнтованість на результат, що означає:

- орієнтацію на результативність надання допомоги та профілактичних програм, забезпечення фінансової захищеності пацієнтів, ефективне використання ресурсів з урахуванням побажань користувачів послуг;
- необхідність створення системи регулярного оцінювання діяльності за досягнутими результатами для постійного вдосконалення процесів;
- залучення приватних надавачів послуг лише за умови доведеної ефективності або економічної доцільності такої співпраці, що потребує створення достовірної бази даних про якість медичних послуг – нині важливої прогалини для України.

3. Орієнтованість на втілення, яка полягає в тому, що розробка ідеї є лише частиною процесу; її практична реалізація має супроводжуватися системною підготовкою, чітким визначенням відповідальних осіб, часових рамок і механізмів підзвітності. Нові моделі фінансування системи охорони здоров'я мають не лише бути ефективними, а й мінімізувати фінансові ризики, пов'язані зі станом здоров'я населення, а також забезпечувати доступ громадян до якісних медичних послуг.

У процесі реалізації Стратегії 2015–2020 рр. у системі охорони здоров'я України відбулися суттєві зміни: прийнято Закон про фінансові гарантії медичного обслуговування, запроваджено Програму медичних гарантій, створено ключові інституції – Національну службу здоров'я, Центр громадського здоров'я Міністерства охорони здоров'я та ін. Принцип «гроші слідують за пацієнтом» став основою змін у фінансуванні системи охорони здоров'я, починаючи з первинної медичної допомоги, далі – стаціонарної допомоги й підґрунтям покращення доступу до основних лікарських засобів. Реформа системи громадського здоров'я зосереджена на посиленні інституцій громадського здоров'я, систем епіднагляду та біобезпеки. Нова модель закупівель послуг у системі охорони здоров'я стала моментом втілення ефекту прозорості практики закупівель та їх використання.

Стратегія розвитку системи охорони здоров'я України до 2030 р., затверджена Урядом, орієнтована на

удосконалення доступу до якісних медичних послуг і ефективного використання лікарських засобів [50]. Цей документ базується на провідних національних документах та міжнародному досвіді, включно зі стратегічним керівництвом ВООЗ, ЄС, а також найкращими практиками країн ЄС, Великої Британії, США та інших.

Положення Стратегії розвитку системи охорони здоров'я на період до 2030 р. також враховують низку напрацьованих раніше стратегічних документів Уряду та Міністерства охорони здоров'я. Зокрема, при розробці Стратегії було проаналізовано та враховано такі документи, як:

- Стратегія економічної безпеки;
- Національна економічна стратегія;
- Стратегія людського розвитку;
- Національна стратегія у сфері прав людини;
- Державна стратегія регіонального розвитку;
- Стратегія зі створення безбар'єрного простору.

Зазначений документ враховував й інші концептуальні документи:

- Державна стратегія реалізації державної політики забезпечення населення лікарськими засобами на період до 2025 р., затверджена постановою КМУ від 5 грудня 2018 р. № 1022 [51];
- Концепція розвитку системи громадського здоров'я, затверджена розпорядженням КМУ від 30 листопада 2016 р. № 1002-р;
- Концепція реформи фінансування системи охорони здоров'я, затверджена розпорядженням КМУ від 30 листопада 2016 р. № 1013-р;
- Концепція розвитку електронної охорони здоров'я, схвалена розпорядженням КМУ від 28 грудня 2020 р. № 1671-р;
- Указ Президента України № 369/2021 Про рішення Ради національної безпеки й оборони України від 30 липня 2021 року «Про стан національної системи охорони здоров'я та невідкладні заходи щодо забезпечення громадян України медичною допомогою» [52].

Платформою розробки документа слугували також певні міжнародні керівні документи, зокрема:

- Угода про Асоціацію між Україною та ЄС;
- Цілі сталого розвитку;
- Управління здоров'ям у XXI ст. (Європейське регіональне бюро ВООЗ);
- Зобов'язання України перед Міжнародним валютним фондом;
- Зобов'язання за Меморандумом про взаєморозуміння між Україною та ЄС;
- Фармацевтична стратегія Європи;
- Міжнародні медико-санітарні правила тощо.

Попри значну кількість міжнародних документів і програм, присвячених забезпеченню права людини на охорону здоров'я, реальний стан справ у світі та в Україні свідчить про численні проблеми. Зокрема, імплементація міжнародних стандартів часто є формальною та не супроводжується реальними змінами у доступності та якості медичних послуг.

Системні виклики, зокрема нерівність у фінансуванні медичних установ, відсутність достатнього кадрового забезпечення та нерозвиненість первинної

ланки охорони здоров'я, свідчать про необхідність комплексного перегляду підходів до охорони здоров'я. В Україні реформи системи охорони здоров'я хоч і орієнтовані на європейські принципи, проте часто зустрічають спротив через недостатню підготовленість інфраструктури та кадрового потенціалу.

Крім того, недостатнє фінансування програм громадського здоров'я, у тому числі профілактичних заходів, боротьби з інфекційними захворюваннями та охорони психічного здоров'я, залишається серйозною загрозою для стійкості системи охорони здоров'я загалом. У цьому контексті постає потреба у формуванні нової парадигми реалізації права на охорону здоров'я, яка б базувалась не лише на гарантіях у законодавстві, а й на реальному забезпеченні рівного доступу кожного громадянина до якісної та безпечної медичної допомоги.

Отже, важливо переходити від декларативного проголошення права на охорону здоров'я до його реальної практичної реалізації шляхом послідовного реформування системи охорони здоров'я, упровадження ефективних механізмів контролю та залучення громадянського суспільства до моніторингу й оцінювання результативності реформ. Виконання зазначених нормативно-правових актів сприяло позитивним зрушенням у сфері охорони здоров'я в Україні, однак потреба в подальших змінах і доповненнях залишається актуальною для досягнення головної мети – поліпшення здоров'я населення. Тому на сьогодні є актуальною необхідність змін і доповнень до чинних нормативно-правових документів у сфері охорони здоров'я з метою досягнення кінцевої мети – поліпшення здоров'я населення України.

Відомості про авторів

Гойда Ніна Григорівна – Національний університет охорони здоров'я України ім. П. Л. Шупика, м. Київ. *E-mail:* n_gojda@ukr.net

ORCID: 0000-0001-6625-0078

Моїсєнко Раїса Олександрівна – Національний університет охорони здоров'я України ім. П. Л. Шупика, м. Київ. *E-mail:* v-moiseenko@ukr.net

ORCID: 0000-0001-6727-8742

Жилка Надія Яківна – Національний університет охорони здоров'я України ім. П. Л. Шупика, м. Київ. *E-mail:* zhylka.nadya@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0732-1141

Голубчиков Михайло Васильович – Національний університет охорони здоров'я України ім. П. Л. Шупика, м. Київ. *E-mail:* golubchicovmv@gmail.com

ORCID: 0000-0001-5537-1173

Октисюк Жанна Сергіївна – Національний університет охорони здоров'я України ім. П. Л. Шупика, м. Київ. *E-mail:* zhannaoktysiuk@gmail.com

ORCID: 0000-0003-3604-9183

Information about the authors

Goida Nina G. – Shupyk National Healthcare University of Ukraine, Kyiv. *E-mail:* n_gojda@ukr.net

ORCID: 0000-0001-6625-0078

Moiseenko Raisa O. – Shupyk National Healthcare University of Ukraine, Kyiv. *E-mail:* v-moiseenko@ukr.net

ORCID: 0000-0001-6727-8742

Zhylka Nadiya Ya. – Shupyk National Healthcare University of Ukraine, Kyiv, Ukraine. *E-mail:* zhylka.nadya@gmail.com

ORCID: 0000-0003-0732-1141

Golubchikov Mykhailo V. – Shupyk National Healthcare University of Ukraine, Kyiv. *E-mail:* golubchicovmv@gmail.com

ORCID: 0000-0001-5537-1173

Oktysiuk Zhanna S. – Shupyk National Healthcare University of Ukraine, Kyiv. *E-mail:* zhannaoktysiuk@gmail.com

ORCID: 0000-0003-3604-9183

ПОСИЛАННЯ

1. United Nations. Official document system [Internet]. Available from: <https://www.un.org/en/our-work/documents>.
2. World Health Organization. Data collection. [Internet] Available from: <https://www.who.int/data/#collection>.
3. Council of Europe. Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine Oviedo Convention and its Protocols [Internet]. 1999. Ratification of the Convention ETS No. 164; 1999 Dec 01. Available from: <https://www.coe.int/en/web/bioethics/oviedo-convention>.
4. European Union. Principles and values [Internet]. Available from: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/principles-and-values_en.
5. United Nations. Chapter IX – International Economic and Social Co-operation. Article 57 [Internet]. 2022. Available from: <https://legal.un.org/repository/art57.shtml>.
6. United Nations. Universal Declaration of Human Rights [Internet]. Paris; 1948. Available from: <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>.
7. United Nations. Convention on the elimination of all forms of discrimination against women [Internet]. New York; 1979. Available from: <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/>.
8. United Nations. Convention on the rights of the child [Internet]. New York; 1989. Available from: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>.
9. United Nations. International convention on the elimination of all forms of racial discrimination [Internet]. New York; 1965. Available from: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-convention-elimination-all-forms-racial>.
10. United Nations. Department of economic and social affairs, social inclusion. Copenhagen declaration on social development [Internet]. Copenhagen; 1995. Available from: <https://social.desa.un.org/issues/poverty-eradication/copenhagen-declaration-on-social-development>.
11. United Nations. UN entity for gender equality and the empowerment of women. In: Fourth World Conference on Women [Internet]. Beijing, China; 1995. Available from: <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/fwcwn.html>.
12. United Nations. Millennium Summit [Internet]. New York; 2000. Available from: <https://www.un.org/en/conferences/environment/newyork2000>.
13. Hladun Z. Administrative and legal regulation of relations in the sphere of health protection with the legislation of Ukraine. Bull National Acad Legal Sci Ukr. 2014;76(1):103-11.
14. Seniuta I. Medical law: The right of the people to health care: Monograph. Lviv; 2007. 223 p.
15. Maidanyk R. Legislation of Ukraine in the field of health protection: system and systematization. Med Law. 2013;12(2):63-74.

16. Ministry of Justice of Ukraine. For approval of the classification of the law sector of Ukraine [Internet]. 2004. Order No 43/5; 2004 June 02. Available from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v43_5323-04#Text.
17. Verkhovna Rada of Ukraine. Association agreement between Ukraine, of the one part, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, of the other part. [Internet]. 2023. Law of Ukraine No 984-III; 2023 Nov 30. Available from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011?lang=en#Text.
18. Verkhovna Rada of Ukraine. Fundamentals of Ukrainian legislation on health care [Internet]. 2025. Law of Ukraine No 2801-XII; 2025 Jan 05. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>.
19. Verkhovna Rada of Ukraine. On protection of population against infectious diseases [Internet]. 2003. Law of Ukraine No 1645-III; 2025 March 06. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text>.
20. Verkhovna Rada of Ukraine. On ensuring sanitary and epidemic safety of the population [Internet]. 1994. Law of Ukraine No 4004-XII; 1994 Feb 24. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text>.
21. Verkhovna Rada of Ukraine. On amendments "On combating tuberculosis diseases" and other legislative acts of Ukraine. [Internet]. 2022. Law of Ukraine No 4565-VI; 2022 Sep 06. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4565-17#Text>.
22. Verkhovna Rada of Ukraine. On psychiatric aid [Internet]. 2003. Law of Ukraine No 1489-III; 2023 Dec 12. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text>.
23. Verkhovna Rada of Ukraine. On prohibition of reproductive human cloning. [Internet]. 2004. Law of Ukraine No 2231-IV; 2004 Dec 14. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2231-15#Text>.
24. Verkhovna Rada of Ukraine. On counteraction measures against illegal circulation of drugs, psychotropic substances and precursors and abuse of them [Internet]. 2023. Law of Ukraine No 62/95-BP; 2023 Mar 31. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/62/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
25. Verkhovna Rada of Ukraine. On electric cardiostimulator implantation [Internet]. 2012. Law of Ukraine No 1950-III; 2012 Dec 05. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1950-14#Text>.
26. Verkhovna Rada of Ukraine. On transplantation of organs and other human anatomic material [Internet]. 2019. Law of Ukraine No 1007-XIV; 2019 Jan 01. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1007-14#Text>.
27. Verkhovna Rada of Ukraine. On medicinal products [Internet]. 2025. Law of Ukraine No 123/96-BP; 2025 Feb 28. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/123/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
28. Verkhovna Rada of Ukraine. On donation of blood and its components [Internet]. 2021. Law of Ukraine No 239/95-BP; 2021 Jan 25. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/239/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
29. Verkhovna Rada of Ukraine. On prevention of Acquired Immune Deficiency Syndrome (AIDS) and social protection of population [Internet]. 2023. Law of Ukraine No 1972-XII; 2023 Oct 01. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1972-12#Text>.
30. Verkhovna Rada of Ukraine. On protection of personal data [Internet]. 2025. Law of Ukraine No 2297-VI; 2025 Jan 18. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>.
31. Verkhovna Rada of Ukraine. On information [Internet]. 2024. Law of Ukraine No 2657-XII; 2024 Nov 15. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.
32. Verkhovna Rada of Ukraine. On adopting the national program for development of first medical and sanitary aid on family medicine grounds for the period ending 2011 [Internet]. 2010. Law of Ukraine No 1841-VI; 2010 Jan 22. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1841-17#Text>.
33. Berwick DM. Politics and Health Care. JAMA. 2018;320(14):1437-8. doi: 10.1001/jama.2018.12566.
34. Schneider EC. Health care as an ongoing policy project. N Engl J Med. 2020;383(5):405-08. doi: 10.1056/NEJMp2021701.
35. DeSalvo KB, Gracia JN. Health is more than health care. Ann Intern Med. 2020;172(2):66-7. doi: 10.7326/M19-3895.
36. Papanicolas I, Rajan D, Karanikolos M, Panteli D, Koch K, Khalid F, et al. Policy approaches to health system performance assessment. Bull World Health Organ. 2024;102(7):458A. doi: 10.2471/BLT.24.292104.
37. Papanicolas I, Cylus J, Alderwick H, Lorenzoni L. Policy questions as a guide for health systems' performance comparisons. Bull World Health Organ. 2024;102(7):550-2. doi: 10.2471/BLT.24.291635.
38. Rahman-Shepherd A, Balasubramaniam P, Gautham M, Hutchinson E, Kitutu FE, Marten R, et al. Conflicts of interest: an invisible force shaping health systems and policies. Lancet Glob Health. 2021;9(8):e1055-6. doi: 10.1016/S2214-109X(21)00202-3.
39. Greenley R, Rajan D, Koch K, Figueras J. How health systems contribute to societal goals. Bull World Health Organ. 2024;102(7):544-6. doi: 10.2471/BLT.24.291809.
40. Helderma JK. The crisis as catalyst for reframing health care policies in the European Union. Health Econ Policy Law. 2015;10(1):45-59. doi: 10.1017/S1744133114000231.
41. Liburd LC, Hall JE, Mpofu JJ, Williams SM, Bouye K, Penman-Agular A. Addressing health equity in public health practice: Frameworks, promising strategies, and measurement considerations. Annu Rev Public Health. 2020;41:417-32. doi: 10.1146/annurev-publhealth-040119-094119.
42. Verkhovna Rada of Ukraine. On the Concept of Development of Healthcare of the Population of Ukraine. [Internet]. 2000. Law of Ukraine No 1313/2000; 2000 Dec 07. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/1313/2000?lang=uk#Text>.
43. Verkhovna Rada of Ukraine. On State Financial Guarantees of Medical Service to the Population. [Internet]. 2025. Law of Ukraine No 2168-VIII; 2025 Mar 27. Available from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2168-19?lang=en#Text>.
44. Martinsen DS, Schrama R. Networked Health care governance in the European Union. J Health Polit Policy Law. 2021;46(1):93-116. doi: 10.1215/03616878-8706627.
45. Borghi J, Ismail S, Hollway J, Kim RE, Sturmberg J, Brown G, et al. Viewing the global health system as a complex adaptive system – implications for research and practice. F1000Res. 2022;11:1147. doi: 10.12688/f1000research.126201.1.
46. Huttin CC. Policies for life sciences and healthcare in the global health framework. Technol Health Care. 2023;31(4):1497-504. doi: 10.3233/THC-220609.
47. Braithwaite J, Churruarín K, Ellis LA, Leask E, Long JC, Sarkies M, et al. Resilient health care performance in the real world: fixing problems that never happened. BMC Health Serv Res. 2024;24(1):1250. doi: 10.1186/s12913-024-11639-z.
48. Morton AJB. European health care systems and the emerging influence of European Union competition policy. J Health Polit Policy Law. 2021;46(3):467-86. doi: 10.1215/03616878-8893557.
49. National Strategy for Reforming the Healthcare System in Ukraine for the Period 2015–2020. [Internet]. Available from: https://healthsag.org.ua/wp-content/uploads/2014/11/Strategy_UKR.pdf.
50. Cabinet of Ministers of Ukraine. For approval of the Strategy for the development of the health protection system for the period up to 2030 and approval of the operational plan for its implementation in 2025–2027. [Internet]. 2025. Order No 34-p; 2025 Jan 17. Available from: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhalennia-stratehii-rozvytku-systemy-okhorony-zdorovia-na-period-do-2030-roku-ta-zatverdzhennia-operatsiinoho-planu-zakhodiv-z-ii-realizatsii-u-2025-2027-rokakh-34-170125>.
51. Cabinet of Ministers of Ukraine. For approval of the state strategy for the implementation of the state policy on providing the population with medical resources for the period until 2025 [Internet]. 2018. Order No 1022; 2018 Dec 05. Available from: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-stratehii-zasobami-na-period-do-2025-roku>.
52. President of Ukraine. By the resolution of the National Security and Defense Council of Ukraine dated July 30, 2021 "For the state of the national health system and urgent measures to ensure the provision of medical assistance to citizens of Ukraine." [Internet]. 2021. Law of Ukraine No 369/2021; 2021 Aug 18. Available from: <https://www.president.gov.ua/documents/3692021-39713>.

Стаття надійшла до редакції 03.04.2025. – Дата першого рішення 10.04.2025. – Стаття подана до друку 10.05.2025